

Rudolf Otto

EL SAGRAT

SOBRE ELS TRETS RACIONALS
I IRRACIONALS DE LA IDEA DEL DIVÍ

Introducció i traducció de l'alemany

RAÜL GARRIGASAIT

FRAGMENTA EDITORIAL

Títol original	<i>Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen</i>
Publicat per	FRAGMENTA EDITORIAL Plaça del Nord, 4 08024 Barcelona www.fragmenta.cat fragmenta@fragmenta.cat
Col·lecció	BIBLIOTECA DE PENSAMENT CONTEMPORANI, 2
Director de la col·lecció:	JOAN-CARLES MÈLICH
Primera edició	ABRIL DEL 2021
Direcció editorial	IGNASI MORETA
Producció gràfica	ELISENDA SEVILLA I ALTÉS
Fotografia de la coberta	IRIS PARRA JOUNOU
Impressió i relligat	ROMANYÀ VALLS, S. A.
© 2021	RAÛL GARRIGASAIT per la introducció i la traducció
© 2021	FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U. per aquesta edició
Dipòsit legal	B. 1.739-2021
ISBN	978-84-17796-46-4

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Amb la col·laboració del Departament
de Cultura de la Generalitat de Catalunya

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

Introducció. L'herència i l'experiència, Raül Garrigasait 7

EL SAGRAT

<i>Pròleg</i>	19
1 Racional i irracional	21
2 El numinós	27
3 El «sentiment de creatura» com a reflex del sentiment de l'objecte numinós en el sentiment d'un mateix (factors del numinós I)	31
4 <i>Mysterium tremendum</i> (factors del numinós II)	37
1 El factor del <i>tremendum</i> ('estremidor')	39
2 El factor de la potència superior (<i>majestas</i>)	47
3 El factor de l'«enèrgic»	52
4 El factor del <i>mysterium</i> (el «totalment altre»)	54
5 Himnes numinosos (factors del numinós III)	65
6 El <i>fascinans</i> (factors del numinós IV)	69
7 El descomunal (factors del numinós V)	83
8 Correspondències	87
1 Harmonia contrastiva	87
2 La llei de l'associació d'emocions	88
3 Esquematzació	92

9	El <i>sanctum</i> com un valor numinós. <i>Laugustum</i> (factors del numinós VI)	99
	Cobriment i expiació	103
10	¿Què vol dir irracional?	109
11	Mitjans expressius del numinós	115
	1 Directes	115
	2 Indirectes	117
	3 Mitjans que expressen el numinós en l'art	122
12	El numinós a l'Antic Testament	131
13	El numinós al Nou Testament	143
14	El numinós en Luter	159
15	Evolucions	181
16	El sagrat com a categoria <i>a priori</i> . Primera part	185
17	La seva aparició històrica. Primera part	191
18	Els moments «toscos»	211
19	El sagrat com a categoria <i>a priori</i> . Segona part	217
20	Les manifestacions del sagrat	227
	La capacitat d'endevinació	228
21	L'endevinació en el cristianisme primitiu	241
22	L'endevinació en el cristianisme actual	249
23	<i>A priori</i> religió i història	263
	<i>Annexos</i>	267
	1 Poesies numinoses	269
	11 Addicions menors	277
111	Traducció de les expressions en altres llengües	293
	<i>Índex onomàstic</i>	301
	<i>Índex analític</i>	305
	<i>Índex de passatges bíblics</i>	315

INTRODUCCIÓ

L'HERÈNCIA I L'EXPERIÈNCIA

DESPRÉS DE LES GRANS sotragades, sovint hi ha paraules que sonen més buides que mai. Llavors necessitem trobar-ne de noves o bé redescobrir el sentit de les més velles per fer justícia a la nostra experiència, i amb la renovació del llenguatge ve una sensació de comprensió i alliberament. El llibre de Rudolf Otto que acabeu d'obrir ha tingut aquest efecte per a milers de lectors.

El sagrat es va publicar per primera vegada en plena Gran Guerra, el 1917, a la ciutat aleshores prussiana de Breslau (avui Wrocław, dins les fronteres de Polònia). Semblava que s'acabava un món i en naixia un altre, i en certa manera el llibre responia a aquella atmosfera en el camp concret de la religió. Feia dècades que el cristianisme institucional perdia pes. Àmplies capes de la burgesia i els obrers havien adoptat una cultura secular. La fe ja no era un fet obvi; semblava més aviat una tria individual que s'havia d'enfrontar a la possibilitat de l'absència de fe. A això encara cal afegir-hi una de les conseqüències de l'imperialisme europeu: la descoberta de certes pràctiques, en pobles llunyans i «primitius», que de seguida es van enquadrar dins la noció occidental de religió. De sobte, el fenomen religió es presentava com una realitat molt més vasta, i alhora els conceptes propis del judaisme, el cristianisme i l'islam es revelaven inadequats per descriure

els discursos i els rituals observats a l'Àfrica o a Oceania. És l'època en què es van difondre termes com ara *animisme*, *totemisme*, *tabú*, *mana*. Fins i tot la vella idea de Déu semblava massa carregada de pressupòsits.

Qualsevol europeu que s'interessés per la religió, creient o no, s'havia de replantejar a fons la seva herència cultural. Calia trobar paraules i interpretacions que no quedessin invalidades per la pluralitat de l'experiència humana, que servissin per referir-se a les realitats d'un aborígen australià, d'un indi, d'un ibo, d'un cristià i fins i tot d'un ateu. Una de les categories que es van desplegar amb més força per intentar comprendre el fenomen religiós, en camps diversos com l'antropologia, la psicologia i la teologia, va ser la del sagrat. Entre tots els llibres que la van explorar, el del teòleg luterà Rudolf Otto és un dels més profunds i influents. En una dècada i mitja es va traduir a set llengües i se'n van vendre més de vint mil exemplars. Avui és un clàssic dels estudis sobre religió.

D'entrada, podria semblar que Otto no era la persona més indicada per escriure'l. S'havia criat en una atmosfera luterana conservadora al nord d'Alemanya i va començar a estudiar teologia a la Universitat d'Erlangen, que oferia una aproximació sistemàtica a aquella mateixa manera de concebre el cristianisme. La seva primera fase formativa, doncs, es movia dins les teories de la teologia més tradicional. Però més endavant, superada una crisi de fe, va matricular-se a la universitat de Göttingen, que destacava per l'esforç de conciliar el cristianisme amb un estudi seriós de la història de la religió. Persona poliglota, després Otto encara va estudiar sànscrit i es va endinsar en l'univers de la mística hindú. Va viatjar arreu del món, fins a l'Índia i el Japó, per entrar en contacte amb

altres vivències religioses. Amb el bagatge d'haver sigut diputat liberal-demòcrata al Parlament de Prússia, després de la guerra va promoure el diàleg interreligiós des de la seva càtedra de teologia de la Universitat de Marburg. A partir de l'ascens dels nazis al poder, retirat, admirador del judaisme i contrari a la ideologia racial dominant, va anar quedant apartat dels debats intel·lectuals del seu temps. La tardor del 1936, en circumstàncies que no s'han aclarit, va caure des d'una altura de vint metres, de dalt de la torre del castell ruïnós de Stauffenberg, a prop de Marburg; ja no es va recobrar mai del tot i va morir al cap de mig any. Fe luterana, voluntat de comprensió històrica, curiositat per totes les experiències del sagrat: el conjunt de l'obra d'Otto, i especialment l'assaig que presentem, sorgeix d'aquests tres impulsos.

Des de les pàgines inicials, *El sagrat* deixa entreveure una relació tensa amb les grans construccions teològiques de base filosòfica. Otto les coneixia a la perfecció, i per això podia proposar amb més consciència un plantejament nou. Després d'anys d'estudis acadèmics, buscava la manera de posar en primer pla aquells elements essencials del fet religiós que es troben fora de la disciplina teològica tradicional. Era un intent de redescobrir en el pla intel·lectual la immediatesa de l'experiència.

Per acostar-s'hi, Otto se servia de la distinció entre racional i irracional, acompanyada d'una mirada sobre la història de la religió. Les sofisticades elaboracions teològiques que van començar a bastir els pares de l'Església, rellegant i harmonitzant els missatges diversos de la Bíblia a la llum de les filosofies de Plató i Aristòtil, van crear un ampli corpus de racionalitzacions de la fe. Les articulacions conceptuals de la teologia han tingut un paper clau per a la història del dret,

de la filosofia, de la ciència; de fet, constitueixen una de les bases de la racionalitat moderna. Però, a l'entendre d'Otto, la sofisticació rigorosa d'aquestes especulacions tenia un preu: amb cada increment de la racionalització s'allunyava més la vivència religiosa concreta. Quan algú que avança en silenci dins la penombra d'una església vella i guerxa veu una creu de ferro il·luminada a contraclaror i sent un no-sé-què inquietant, potser un lleu tremolor, o fins i tot quan algú sent alguna cosa semblant en un temple llunyà on no sap reconèixer cap símbol, ¿quin paper tenen els dogmes formals en aquesta sensació? ¿Què vol dir que algú, en algun moment únic de la seva vida, se senti travessat per una força que sembla superior però que no se sap què és? La basarda, l'admiració, l'estupor profund, ¿per què de vegades s'uneixen totes aquestes impressions d'una manera que no respon ni a la moral ni a l'estètica? Les teologies més refinades de la trinitat i la providència no ho expliquen. La raó no ho explica.

Doncs bé: Rudolf Otto es proposa aclarir aquesta experiència, l'experiència del sagrat. I per fer-ho, ell que és teòleg protestant, ha d'allunyar-se de l'argot teològic, deixar de banda les claredats parcials de les racionalitzacions, per crear un llenguatge més ajustat a la vivència religiosa, universal i concreta alhora.

El projecte té un aire paradoxal: clarificar l'irracional sembla una empresa impossible. Otto n'és ben conscient; defineix l'irracional com allò que no es pot pensar plenament per mitjà dels conceptes; com un no-sé-què que «resta en l'obscuritat indissoluble de l'experiència purament emocional». Però l'irracional sí que es pot evocar o desvetllar en la ment del lector assenyalant-lo d'alguna manera, amb comparacions, contraposicions i analogies. És una tasca de-

licada, que ha de cercar la màxima claredat i alhora ha de tenir sempre present allò que s'esmuny de les conceptualitzacions. Aquesta capa profunda, la més universal de la religió, Otto l'anomena «el numinós», que és el sagrat pròpiament dit, sense les connotacions morals («santedat») i les articulacions racionalistes que s'hi han acabat adherint.

Amb tot, a pesar del que podrien suggerir aquestes paraules, el teòleg no fa un al·legat irracionalista. Ell mateix sostenia que la intenció del llibre era «racional»: reconèixer el seu dret als factors irracionals, sí, però il·luminar-los, sotmetre'ls a una anàlisi, diferenciar-los per mitjà de simbolitzacions i, en aquest sentit, acostar-los a l'esfera racional, tot i reconèixer que pròpiament no hi pertanyen. De fet, es podria afirmar que el tema central d'*El sagrat* és la tensió entre els factors racionals i irracionals en l'evolució de la religió, una tensió que es troba d'alguna manera en totes les tradicions espirituals, però especialment en el cristianisme.

Perquè Otto escriu des d'una posició cristiana explícita. No es mira la religió de fora estant, com un entomòleg que observés les característiques d'un escarabat exòtic, sinó que pensa en la pròpia experiència del sagrat i apel·la a la dels lectors; de fet, arriba a dir que les seves evocacions del fenomen numinós no seran de cap utilitat per qui no tingui «sentiments religiosos» d'alguna mena. I defensa que el cristianisme, si s'aïlla de la seva base emocional irracional, perd profunditat; perd el sentit i tot. A l'última part del llibre, la més emfàtica i plena d'afirmacions intuïtives, l'anàlisi del sagrat desemboca en una reinterpretació apassionada de la doctrina cristiana de la salvació. L'esforç de reflexió sobre el numinós oferia a Otto una oportunitat per revitalitzar la seva tradició. Quan afirma que la fe cristiana és una religió superior per l'equili-